

VU Research Portal

In dubio pro reo bij strafuitsluitingsgronden?

Jansen, Robert

published in

Nederlands Juristenblad
2020

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

document license

Article 25fa Dutch Copyright Act

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Jansen, R. (2020). In dubio pro reo bij strafuitsluitingsgronden? *Nederlands Juristenblad*, 2020(2), 127-129. [126]. <http://deeplinking.kluwer.nl/?param=00D2D795&cpid=WKNL-LTR-Nav2>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

In dubio pro reo bij strafuitsluitingsgronden?

Robert Jansen¹

Wat er feitelijk precies is gebeurd kan in een strafproces niet altijd worden opgehelderd. In sommige gevallen krijgt de verdachte het voordeel van de twijfel. Maar moet dat ook gelden bij een beroep op een strafuitsluitingsgrond?

Op vrijdag 6 december 2019 doet Rechtbank Amsterdam uitspraak in een opzienbarende zaak.² De verdachte is een 25-jarige klusjesman die in opdracht van het latere slachtoffer schilderwerkzaamheden verricht bij de verbouwing van diens woning in de Amsterdamse wijk Zeeburg. De verdachte slaapt tijdens de verbouwing bij het slachtoffer in huis en beschikt ook enige tijd over de sleutel van de woning. Als de echtgenote van het slachtoffer en hun twee kinderen van vakantie thuiskomen, treffen ze het levenloze lichaam van het slachtoffer bij de trap aan. Hij blijkt met dertig messteken en een snijwond in zijn nek om het leven te zijn gebracht.

De verdachte wordt enkele maanden later in Frankrijk gearresteerd en aan Nederland overgeleverd. In eerste instantie beroept hij zich op zijn zwijgrecht maar later verklaart hij uitvoerig over wat er volgens hem is gebeurd. Het slachtoffer zou hem met een mes hebben bedreigd met de dood, en hem hebben geprobeerd te dwingen tot het ondergaan van vergaande seksuele handelingen. De verdachte probeerde daarop het huis uit te vluchten. Het slachtoffer hield de verdachte tegen, waarna een worsteling ontstond. De verdachte kreeg het mes in handen, werd duizelig, nadat hij een kopstoot had ontvangen, vreesde voor zijn leven, en is op het slachtoffer blijven insteken totdat hij zich kon bevrijden. Volgens de verdediging levert dit een geslaagd beroep op noodweerexces op.

De rechtbank overweegt dat op basis van het dossier niet kan worden vastgesteld wat de feitelijke toedracht van het incident is geweest. Omdat het technisch onderzoek geen aanknopingspunten biedt voor de weerlegging van het door de verdediging geschetste scenario, oordeelt de rechtbank dat de lezing van de verdachte 'niet valt uit

te sluiten'. Daaruit volgt dat de verdachte verkeerde in een noodweersituatie. De manier waarop hij zich verdedigde was weliswaar disproportioneel, maar kan worden verklaard vanuit de hevige gemoedsbeweging waarin hij verkeerde. De rechtbank concludeert dat de overschrijding van de grenzen van noodzakelijke verdediging verontschuldigbaar was en dat de verdachte moet worden ontslagen van alle rechtsvervolging wegens noodweerexces.

De uitspraak heeft aandacht gekregen van verschillende nieuwswebsites.³ Het excessieve geweld dat de verdachte heeft gebruikt lijkt moeilijk te verenigen met 'zelfverdediging', de term die door de media soms werd gebruikt maar niet helemaal strookt met het oordeel van de rechtbank dat sprake was van noodweerexces. Daarnaast roept de uitspraak de vraag op of het verhaal van de verdachte aannemelijk moet worden geacht, als het niet kan worden uitgesloten op basis van bewijsmiddelen of feiten en omstandigheden die ter zitting of uit het dossier zijn gebleken. Met betrekking tot deze vraag zal ik enkele opmerkingen maken. Bij het schrijven naar aanleiding van een uitspraak is altijd voorzichtigheid geboden, omdat alleen de rechtbank en de betrokken procespartijen over het strafdossier beschikken. Mijn doel is dan ook niet om het vonnis te bekritisieren, maar om te onderzoeken of onzekerheid over of oncontroleerbaarheid van een door de verdediging geschetste gang van zaken, moet leiden tot honorering van het daaraan verbonden beroep op strafuitsluiting.

In dubio pro reo

Net als in veel andere democratische rechtsstaten wordt in het Nederlandse strafproces het beginsel '*in dubio pro*

Auteur

1. Mr. R.H. Jansen is docent/onderzoeker strafrecht aan de Vrije Universiteit Amsterdam en schrijft een proefschrift over eigen schuld bij strafuitsluitingsgronden.

Noten

2. Rb. Amsterdam 6 december 2019, ECLI:NL:RBAMS:2019:9087.
3. www.ad.nl/amsterdam/rechtbank-klusjesman-die-zimame-baquah-doodstak-han-

delde-uit-noodweer-ab976e76/; www.parool.nl/amsterdam/rechtbank-kan-niet-uitsluiten-dat-klusjesman-zimame-baquah-doodstak-uit-zelfverdediging-be7fce13/; www.at5.nl/artikelen/198745/rechtbank-

schilder-25-die-klant-doodstak-handelde-uit-noodweer;www.nu.nl/amsterdam/6016242/schilder-die-zijn-klant-doodstak-op-zeeburg-handelde-uit-noodweer.html.

reo' erkend.⁴ Dat beginsel schrijft voor dat de verdachte het voordeel van de twijfel moet krijgen. Preciezer: als op basis van het voorhanden bewijs twijfel bestaat over de vraag of de verdachte het aan hem tenlastegelegde feit heeft begaan, moet hij worden vrijgesproken. Dit beginsel hangt samen met de onschuldpresumptie, de bewijslastverdeling en de bewijswaardering in het strafproces.⁵ Het beginsel wordt in verband gebracht met het adagium dat het beter is tien schuldigen vrijuit te laten dan één onschuldige te veroordelen.⁶ Statistisch geformuleerd wordt als uitgangspunt genomen dat we bereid moeten zijn meer vals negatieve uitspraken (onterechte vrijspraken) te accepteren dan vals positieve (onterechte veroordelingen).⁷ Daarom werkt twijfel over bewijs in het voordeel van de verdachte.

Dat betekent niet dat de verdachte pas kan worden veroordeeld als er geen enkele twijfel bestaat over wat er is voorgevallen. Een door de verdachte aangedragen alternatief scenario kan soms worden weerlegd door een bewijsmiddel, bijvoorbeeld een getuigenverklaring waaruit blijkt dat de verdachte wel degelijk in de woning van het slachtoffer aanwezig was. Maar ook als er geen bewijsmiddel voorhanden is dat strijdig is met het door de verdachte geschetste scenario, bestaat voor de rechter de mogelijkheid tot een bewezenverklaring te komen. Dat kan op grond van aan bewijsmiddelen ontleende feiten en omstandigheden, of als de alternatieve gang van zaken de rechter niet aannemelijk is geworden of ongeloofwaardig wordt geacht. Op een hoogst onwaarschijnlijk alternatief scenario hoeft de rechter in het geheel niet te reageren.⁸ Niet elke twijfel levert dus een voordeel voor de verdachte op, maar op de rechter rust een motiveringsplicht als hij tot een bewezenverklaring komt.

Strafuitsluitingsgronden versus bewijskwesties

Strafuitsluitingsgronden worden op een andere manier behandeld dan bewijskwesties. Een geslaagd beroep op een strafuitsluitingsgrond levert in de regel geen vrijspraak op maar een ontslag van alle rechtsvervolging.⁹

De vraag rijst of de verdachte ook bij strafuitsluitingsgronden het voordeel van de twijfel moet krijgen

Daaruit kan worden afgeleid dat een strafuitsluitingsgrond een minder fundamenteel aspect van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de verdachte raakt dan bewijskwesties. Daarmee hangt samen dat een beroep op een strafuitsluitingsgrond slaagt als de daartoe aangedragen feiten en omstandigheden de rechter *aannemelijk* zijn geworden.¹⁰ Dat betekent dat voor strafuitsluitingsgronden een lagere bewijsdrempel geldt dan voor bewijskwesties. De verdediging doet er verstandig aan zelf een beroep te doen op een strafuitsluitingsgrond en (verifieerbare) feiten en omstandigheden aan te dragen die daar-

voor steun bieden. Maar de last tot het aannemelijk maken van de gronden voor strafuitsluiting mag niet uitsluitend op de verdachte liggen.¹¹ De rechter moet tot op zekere hoogte ook zelf onderzoeken of zich een situatie heeft voorgedaan die tot strafuitsluiting van de verdachte zou kunnen leiden.

Vanwege de verschillen met bewijskwesties rijst de vraag of de verdachte ook bij strafuitsluitingsgronden het voordeel van de twijfel moet krijgen. Dat ligt minder voor de hand. Bewijstwijfels werpen de vraag op of de verdachte überhaupt in het strafproces had moeten worden betrokken. Dat geldt in veel mindere mate voor twijfels over de gronden die de verdachte aandraagt ter rechtvaardiging of verontschuldiging van zijn handelen. Hiervoor kwam aan bod dat niet elke twijfel in de weg staat aan een bewezenverklaring. Betoogd kan worden dat bij een strafuitsluitingsgrond daarom met nog meer twijfel genoeg kan worden genomen, zonder dat de belangen van de verdachte op ontoelaatbare wijze tekort wordt gedaan. Dat strookt met de last die tot op zekere hoogte op de verdachte rust tot het aannemelijk maken van de feiten en omstandigheden die volgens hem tot strafuitsluiting moeten leiden. Daarvoor hoeft hij geen wettige bewijsmiddelen aan te dragen en geldt een minder hoge bewijsdrempel dan waaraan de officier van justitie moet voldoen voordat een bewezenverklaring kan worden uitgesproken. Een beroep op een strafuitsluitingsgrond komt er in wezen op neer dat de verdachte meent dat hij een goede reden had om te handelen zoals hij heeft gedaan, zodat hij geen straf verdient. Twijfel over of die goede reden er was, mag daarom eerder voor zijn rekening komen.¹²

Terug naar de casus

De officier van justitie heeft in de Amsterdamse zaak aangevoerd dat het beroep op noodweerexces van de verdediging ongeloofwaardig was, gelet op het tijdstip van de verklaring, het niet waarschuwen van de politie na het gebeurde, het ontbreken van letsel bij de verdachte, het feit dat de aangetroffen kleding van de verdachte intact was, het bloedspattenpatroon en de vele steekwonden in de rug en de snijwond in de nek van het slachtoffer. Ook is uit de telefoongegevens van het slachtoffer niet gebleken dat hij iemand zou hebben gebeld ten tijde van het incident, aldus de officier.

Uit het vonnis blijkt dat de rechtbank de door de verdediging geschetste gang van zaken wel aannemelijk acht. Het is evenwel niet duidelijk of zij daarmee tot uitdrukking wil brengen dat zij daadwerkelijk de overtuiging heeft gekregen dat de lezing van de verdachte geloofwaardig is. Het aannemelijkheidsoordeel lijkt te zijn geformuleerd als een gevolg dat zij verbindt aan de omstandigheid dat er onvoldoende bewijs of daaraan ontleende feiten en omstandigheden zijn gebleken die de lezing van de verdachte weerleggen. Als dat laatste het geval is, lijkt de twijfel die over de feitelijke toedracht is blijven bestaan in het voordeel van de verdachte te hebben uitgepakt, in de vorm van een geslaagd beroep op noodweerexces. Daarmee zou aan het beginsel '*in dubio pro reo*' een te ruim bereik zijn toegekend.

Het zou ook kunnen dat de rechtbank wel daadwerkelijk geloofwaardig acht dat de verdachte zich heeft wil-

De twijfel die over de feitelijke toedracht is blijven bestaan lijkt in het voordeel van de verdachte te hebben uitgepakt, in de vorm van een geslaagd beroep op noodweerexces

len verdedigen tegen een poging tot verkrachting door het slachtoffer. In dat geval is het echter maar de vraag of het beroep op noodweerexces moet slagen. Hoewel noodweerexces per definitie een grensoverschrijding van de gekozen verdediging veronderstelt, stelt de Hoge Raad ook daaraan een bovengrens.¹³ Ook als de verdachte heeft gehandeld onder invloed van een door de aanval veroorzaakte hevige gemoedsbeweging, moet een buitengewoon disproportionele reactie nog wel als gevolg van die gemoedsbeweging kunnen worden beschouwd. Toegepast op de Amsterdamse zaak: kunnen de dertig messteken en het toebrengen van de snijwond in de nek nog in doorslaggevende mate worden verklaard door de hevige gemoedsbeweging waarin de verdachte kennelijk verkeer-

de? Het antwoord op deze vraag veronderstelt feitelijk onderzoek en betreft het domein van de rechtbank. In het licht van de rechtspraak van de Hoge Raad had zij er evenwel verstandig aan gedaan daarbij te motiveren waarom dat hier het geval is geweest.

Als het openbaar ministerie zich niet kan vinden in het oordeel van de rechtbank kan het hoger beroep instellen tegen het vonnis. Uit enkele mediaberichten blijkt dat de verdachte illegaal in Nederland verbleef en zal worden uitgezet naar Marokko.¹⁴ Dat zou een reden kunnen zijn voor het openbaar ministerie te berusten in de uitspraak. Maar door de recente politieke onrust tussen Nederland en Marokko over het terugnemen van uitgereisde onderdanen, kan het belang van het doorzetten van de strafrechtelijke procedure mogelijk zwaarder gaan wegen.

In de media zijn enkele mogelijke motieven genoemd voor het handelen van de verdachte, waarover de officier van justitie ter zitting zou hebben gesproken.¹⁵ Er zou een zakelijk conflict tussen de verdachte en het slachtoffer zijn geweest over de schilderkwaliteiten en de daarvoor in rekening gebrachte kosten. Ook zou het slachtoffer schulden hebben gehad en de rekening voor de schilderwerkzaamheden niet hebben kunnen betalen.¹⁶ Wat er precies is gebeurd op de bewuste dag zal waarschijnlijk nooit boven tafel komen. Dat is een wrange realiteit die in vrijwel alle strafzaken tot op zekere hoogte moet worden geaccepteerd. Maar daarvan hoeft de verdachte niet in alle gevallen het voordeel te krijgen. •

4. Het wordt geacht besloten te liggen in art. 338 Sv. Zie A.A. van Dijk, *Opzet, kans en keuzes. Een analyse van doodslag in het verkeer*, Zutphen: Paris 2017, p. 15-16.

5. J.H.B. Bemelmans, *Totdat het tegendeel is bewezen. De onschuldpresumptie in rechtshistorisch, theoretisch, internationaalrechtelijk en Nederlands strafprocesrechtelijk perspectief* (diss. Nijmegen), Deventer: Wolters Kluwer 2018, p. 87-89.

6. Dat kan worden gerechtvaardigd door de ernst van de gevolgen die een strafprocedure met zich brengt voor een verdachte. Zie

ook E. van Sliedregt, *Tien tegen één. Een hedendaagse bezinning op de onschuldpresumptie* (oratie VU Amsterdam), Den Haag: BJu 2009.

7. Zie ook L. Stevens, *Onterechte vrijspraken? Over hoe de rechter omgaat met een alternatief scenario van de verdachte* (oratie VU Amsterdam), Den Haag: BJu 2017.

8. HR 16 maart 2010, NJ 2010/314, m.nt. Buruma.

9. J. de Hullu, *Materieel strafrecht*, Deventer: Kluwer 2018, p. 383. Dat is alleen anders als de strafuitsluitingsgrond wordt

geacht te zijn 'verwerkt' in het bewijs, bijvoorbeeld als 'schuld' of 'wederrechtelijk' in de tenlastelegging is opgenomen.

10. De Hullu 2018, p. 381.

11. HR 17 mei 2011, NJ 2011/244. De Hullu 2018, p. 381.

12. Zie ook De Hullu 2018, p. 382-383.

13. HR 8 april 2008, NJ 2008/312, m.nt. Keijzer (*Ballenknijper*); HR 22 maart 2016, NJ 2016/316, m.nt. Rozemond (*Overzichtsarrest noodweer*).

14. Zie o.a. www.parool.nl/amsterdam/rechtbank-kan-niet-uitsluiten-dat-klusjes-

man-zimame-baquah-doodstak-uit-zelfverdediging-be7fce13.

15. www.at5.nl/artikelen/198414/12-jaar-geeist-tegen-verdachte-schilder-die-klant-zou-hebben-gedood-met-30-messteken.

16. Volgens de mediaberichtgeving is dit tijdens het onderzoek ter terechtzitting aan de orde gekomen. In het vonnis wordt aan deze mogelijkheden geen aandacht besteed.